

Az átdolgozás joga, avagy a szoftver és a zene

Vagyon jogi jogosultságok.

Bármennyire hihetetlennek tűnik is első hallásra, jogi szempontból a szerzői jogi védelmet élvező művek közül a szoftverek a zeneművekhez állnak a legközelebb. Legalábbis, ami az átvétel, átdolgozás, feldolgozás, idézés problematikáját illeti¹. Ugyanis mindegyik alkotásnak van két egymás mellett létező megjelenési formája. A zene, amit hallunk és a szoftver, amit használunk, valamely, a háttérben megbúvó, hétköznapi emberek számára érthetetlen vagy felismerhetetlen dokumentáción nyugszik. Ahogy csak szavakat értünk egy forráskódból, a gépi kódból pedig azt sem, ugyanúgy nehézséget okozhat meglátni vagyis inkább „kihallani” kedvenc dallamunkat az öt vonal közé préselt hangjegyekből. Míg a képzőművészeti alkotás maga a mű, az irodalmi pedig adott esetben maga a könyv, addig a zenéhez és a szoftverekhez valamilyen közvetítő közegre van szükség. Legyen az egy vonós- vagy egy Pentium négyes.

Alapok

Az átdolgozás jogát a magyar törvények „3+1” lényeges helyen szabályozzák. A törvény 4. § (1) bekezdésében rendelkezik az eredeti mű szerzőjének azon jogosultságáról, hogy az ő jogait az átdolgozás, feldolgozás, fordítások készítése esetében is tiszteletben kell tartani, ugyanakkor kimondja, hogy az említett módokon keletkezett szerzői mű szintén jogosult a védelemre, amennyiben egyéni eredeti vonásokat hordoz. A második pont a felhasználási engedélyek pontja, mely szerint ez a felhasználási szerződés (licenc) keretében szabályozott jogosultság kizárólagosan a szerzőtől nyerhető el, a mű bármilyen formában történő felhasználására², ugyanakkor külön nyomtatékosító szabályként kiemeli a törvény, hogy az átdolgozás csak kifejezett kikötés esetében tekinthető a felhasználási szerződés részének³.

A harmadik kategóriát a személyiségi jogokat is érintő integritásvédelem⁴ jelenti, melynek ellenpólusaként a felhasználót védő rendelkezés áll, mely szerint – amennyiben a szerző hozzájárulását adja a mű felhasználásához, köteles azt „felhasználhatóvá tenni”, azaz elvégezni rajta

olyasféle, a mű lényegét nem érintő változtatásokat, melyek elengedhetetlenek illetve nyilvánvalóan szükségessé válnak. Amennyiben erre nem hajlandó vagy nem képes, a felhasználó ennek más módon való megvalósításáról gondoskodhat⁵. Ehhez kapcsolódik a törvény speciálisan szoftverekre vonatkoztatott része, ahol a többszörözés és fordítás kötelező engedélyeztetése alól mentesítést biztosít, amennyiben az említett esethez hasonlóan a szoftver működtetéséhez ez szükséges. Valamint érdemes azt is megjegyezni, hogy harmadik személyek „beavatkozását” – ezen lényegi részt nem érintő változtatás eszközölése céljából – abban az esetben is lehetővé teszi, ha ezt előtte a szerzőtől nem is kérték.

Az ami, majdnem az, ami...

A „+1” kicsit kakukktójás részlet, ugyanis szintén ezen a ponton kívánom tárgyalni a jogos felhasználásnak a szabad felhasználás körébe tartozó részleteit, azaz az idézést, és átvételt⁶.

Átdolgozás esetében egy alapul szolgáló mű mellett egy származékos mű is megjelenik. Az pedig, hogy valóban átdolgozásról, vagy egy – az eredetitől független – egyéni eredeti alkotásról van-e szó, a két mű között fellelhető kapcsolat léte és mélysége alapján döntendő el. A mérlegelés mindannyiszor egyedi eset, és szakértő rendelése mellett történik. Csupán az a körülmény, hogy bizonyos elemek mindkét alkotásban – akár visszatérően – megjelennek, nem alapozza meg az átdolgozás tényének megállapíthatóságát. Ahogy a zenében annak az esélye, hogy két zeneszerző egymástól függetlenül pontosan ugyanazt a dallamot találja ki, majdnem olyan kicsi, mint hogy egy adott probléma megoldására két programozó ugyanazt a forráskódú programot hozza létre. Azonban az azonos dallam kitalálás esélye nő, ha a tizenkét fokú komponálás alapelveit követve hozzák létre. Ahogy szoftver esetében bizonyos irányvonalat ad már magának a programnak, hogy melyik programozási nyelvet választja a szerző alapul.

¹ Az elemzés támpontja Gyenge Anikó: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban c. tanulmánya in: Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle 2003/10. <http://www.hpo.hu/ipsz/200206/zenemuvek.htm> 2003. december 21. 9:00

² Sztj 16.§ (1)

³ Sztj 47§ (1)

⁴ Sztj 13.§

⁵ Sztj 50.§

⁶ Sztj 34§ (1) és (2)

Részlet kérdések

További nevesített, ám ki nem fejtett fogalmakat rejt a törvény, mikor szintén szerzői jogosultságokat rendel azon személy részére, aki a művel kapcsolatosan az átdolgozón túl, feldolgozással vagy fordítással nyújt egyéni, eredeti teljesítményt. Szoftverek és zeneművek esetében sem lehet igazán értelmezni a fordítás fogalmát. Kifejezetten fordításnak ugyanis egyik értelemben sincsen helye, hiszen a zene minden nyelven beszél, a szoftverek esetében pedig a fordítás alatt azt az elengedhetetlen folyamatot értjük, mikor a forráskódból gépi kódot készítünk, ezen eljárás pedig mentes minden egyéni, eredeti jellegtől, hiszen egy másik (fordító)program készíti el számunkra a megkívánt formát. Így hát a következőkben tárgyalt alapfogalmak két fő kategóriába sorolhatók, egyrészt a jogszerű, a szerző által engedélyezett (bizonyos esetekben ezt meg sem kívánó) átvétel, másrészt a műnek illetve egy részletének másik műben való jogszerűtlen megjelenése.

Hasonló tulajdonsága a zenének és a szoftvernek, hogy az átdolgozása csak műfajon belül valósul meg. Előfordulnak persze extrém esetek, mikor valaki megfest egy szimfóniát vagy egy extrém tárlaton bemutat egy gépi kódokból álló képet. Valamivel gyakoribb az, mikor egy zeneműhöz utólagosan készül szöveg, ám ezeket az eseteket leszámítva ezen műfajokra nem jellemző az átdolgozásokkal elérhető műfajváltás, ahogy például egy filmből regény vagy regényből film lesz.

A feldolgozás fogalmának tisztázásánál azt a halvány elválasztó vonalat kell megtalálnunk, melyet voltaképpen a szabályozásnál maga a törvény sem követ szisztematikusan, hiszen az átdolgozásra vonatkozó szabályok alkalmazását rendeli a feldolgozások tekintetében is.

Amennyiben nem adjuk fel a kutatást a konkrét elhatárolási pontokat illetően, egy 1973-ból származó (bár a szoftverekről még tudomást sem vevő) szerzői jogi kézikönyvében találhatunk némi eligazítást⁷.

*„Az átdolgozás mindig egy műfajon belüli beavatkozás.”⁸
Míg a feldolgozott művek általában elhagyják eredeti címkéiket és műfajukat, de megtartják az eredeti legjellegzetesebb tartalmi és gondolati egységét. Ami azonban a jelenlegi szabályozást illeti, a fent nevezett éles elhatárolás félrevezető lehet, hiszen „a törvényi felsorolás azt tükrözi, hogy az átdolgozásnak és az eredetiséget el nem érő, de ahhoz hasonló formai változtatásoknak a különböző műfajokban, a gyakorlatban sokféle elnevezése alakult ki... Ezek használata egyáltalán nem következetes a jogi tartalmat illetően.”⁹*

Az elhalványodott egyéni vonás átvétele esetén nem engedély nélküli többszörözésről, hanem feldolgozásról beszélhetünk. Ha követjük a zenei irányvonalát¹⁰ és átdolgozás

alatt a javító célú, rendszerint kisebb beavatkozásokat értjük, akkor ide sorolható a szabad szoftverek alkotásának jónéhány lépése, azaz, mikor egy profi programozó egy már más által megkezdett, de félbehagyott, vagy nem tökéletesen megalkotott programot forráskódsorok beépítésével, vagy éppen cseréjével sokkal gördülékenyebben működővé, hibamentesebbé tesz.

A zenében feldolgozásnak tekintett rész (mely szerzői jogi szemüvegen át továbbra is az átdolgozás részlete) valójában egy tágabb kört ölel fel, a lexikonokban meghatározott zenei alapanyagon végzett átalakító tevékenységek összességét. Az *arrangement* kifejezés (a mű más berendezésű apparátusra való alkalmazása, mint amelyre az eredetileg készült) a szoftverek hardverhez igazításával lehet rokonítható, mikor egy asztali gép alkalmazásait egy *Palmra* viszik át, azaz a speciális körülményekhez igazítják, mindamellett, hogy az eredeti mű teljes mértékben felismerhető marad.

A modernizálás ugyanúgy, ahogy a régi zene életre keltése, megjelenik a szoftverfejlesztésben is, hiszen ahogy a népdalok szabadon feldolgozhatóak, ugyanúgy az eredeti, még *Public Domain* alatt álló, vagy más okból szabad szoftverek forráskódja, megismerhető és feldolgozhatóak. Ugyanakkor egyes régebbi programokban feleslegessé vált programrészek elhagyása (tekintettel a technika fejlődésére) lehetségessé válik, ám az ilyen kis mértékű változtatás nem engedi áttörni a szerzői minőséghez szükséges egyéni, eredeti jelleglet sem, ahogy *Mahler* zenei változtatásai sem nyertek átdolgozóként elismerést¹¹.

Hasonlóan problémás úgy a zenében, mint a szoftverben az idézés kérdése, hiszen még zenében nem lehet „lábjegyzetelni”, esetlegesen egyes kottarészletekhez lenne fűzhető, hogy az átvétel mely szerző mely művéből való, az a zene megszólaltatását követően többé nem válna ismertté, ha csak nem műértő füllel hallgatják. Szoftvereknél hasonló a helyzet, hiszen a program futtatása során nem derül már ki, hogy a forráskód részletei kihez és milyen mértékben köthetőek. Kereskedelmi szoftverek esetében még a szerzők feltüntetésére is ritkán kerül sor, hiszen őket általában a forráskódban őrzik, melyet nem hoznak nyilvánosságra, gondolhatjuk tehát, ha az eredeti szerzők név feltüntetéséhez való joga ilyen módon sérül, milyen elbánásban részesülhetnek az idézett művek szerzői. A szerzői jogi törvény idézésére vonatkozó rendelkezései¹² sajnálatos módon mindkét esetben elenyésznek.

Természetesen a szoftvereknek vannak egyéb, „specifikus” feldolgozási formái is, ám ezekre a következő számban térünk ki.

Dr. Dudás Ágnes

⁷ A szerzői jog kézikönyve, szerk: Bernárd Aurél, Tímár István, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1973

⁸ im. 236. o.

⁹ Kommentár 166. o.

¹⁰ <http://www.hpo.hu/kiadv/ipsz/200206/zenemuvek.htm>

¹¹ „Mahler karmesteri tapasztalataiból és a közönség ízlésének ismeretéből kiindulva Beethoven és Schumann-szimfóniákat is „kijavított”. Egyes helyeken a vonások eredetileg megkívánt kettőzését megszüntetve, másutt éppen előírva, szünetjeleket átírva, staccato-jeleket beillesztve „átszínezte” a partitúrákat. A változtatásoknak azonban ugyanúgy oka volt Mahler érzékeny hallása, mint a kor általános zenei ízlése. Az eredeti darabokat viszont nem alakította át olyan mértékben, hogy azokon a leghalványabban is Mahler hatása, egyéni-eredeti alkotótevékenysége lenne felismerhető, amelynek alapján a műveket átdolgozásoknak kellene tartanunk.” Gyenge Anikó: i.m. Zenei feldolgozások a gyakorlatban <http://www.hpo.hu/kiadv/ipsz/200206/zenemuvek.htm>

¹² Sztjt 34.§ (1)